

digitol

Национален доклад

WP 2 – Анализ на ситуацията

Дружество Знание

www.digitol.eu

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

СЪДЪЖАНИЕ

Техническа информация	4
Благодарности	5
Дисклеймър	5
Резюме	6
1. DIGITOL и важността на дигиталната грамотност – въведение	7
1.1. Цели и въпроси, водещи нашия анализ	9
1.2. Основни концепции	10
2. Анализ на събраната информация	14
3. Дигитална грамотност на възрастните хора: преглед на настоящата ситуация	16
3.1. Обща информация за дигитална грамотност и разпространение на дигитални устройства	16
3.2. Потребности от дигитална грамотност сред възрастните граждани	22
4. Подобряване на дигиталните умения на възрастните хора: национални открития	23
4.1. Потребности от дигитална грамотност – професионална гледна точка	23
4.2. Предпочитания за развитие на дигитална грамотност – гледна точка на целевата група	25
4.3. Обучения по дигитална грамотност	26
4.4. Примери за успешни обучителни инициативи и възможност за трансформирането им за различни целеви групи: възрастни хора	27
4.5. Специфични обучителни програми за възрастни хора с областта на дигитална грамотност	28
5. Заключение и идеи за създаването на Академия DIGITOL	29
Източници	30

Анекс 1: Аналитични данни от онлайн въпросника	31
Анекс 2: Списък с интервюираните лица	33
Анекс 3: Списък с участниците във фокус групите	33
Анекс 4: Анализ на фокус групата	34

Техническа информация

Акроним на проекта	DIGITOL
Име на проекта	Дигитално включване на възрастни хора - Междупоколенческа синергия за активно участие в обществото
Координатор	Antonio Dell'Atti, antonio.dellatti@comunitabrianza.it , Consorzio Comunita Brianza
Продължителност	Януари 2020 – Декември 2022 (24 месеца)

Доклад	Доклад за анализ на ситуацията - България
Работен пакет	WP2 – анализ на ситуацията
Задача	T2.4 – анализ на ситуацията
Ниво на разпространение*	Публично
Водещ партньор	Pro Arbeit
Организация отговорна за този доклад	Дружество Знание
Дата на подаване на отчета	23/07/2020

PU = Публичен

PP = Само за бенефициети на програмата

RE = Само за партньорите

CO = Конфиденциално

Версия	Дата	Отговарящ	Автор	Одобрен
V01_чернова	23/07/2020	Pro Arbeit	Василена Върбанова	V
V02_финална	29/07/2020	Pro Arbeit	Василена Върбанова	V

Благодарности

Данните, публикувани в този доклад са финансирани по програма Еразъм+, по проект номер 612208-EPP1-2019-1-IT-EPPKAZIPI-SOC-IN.

Дисклеймър

Подкрепата на Европейската комисия за изготвянето на тази публикация не представлява потвърждение на съдържанието, което отразява вижданията само на авторите и Комисията не може да бъде отговорна за каквото и да било използване на съдържащата се в нея информация.

© Членове на консорциума DIGITOL

Резюме

Дигитализацията се внедрява в толкова много сфери от живота ни, че повечето от нас вече не го поставят под въпрос. Ние се адаптираме или поне се опитваме, към новите технологии в ежедневието и бързо забравяме времената, когато те не бяха там за нас. С времето приемаме за даденост, че можем да платим сметките си по електронен път, използвайки нашето онлайн банково приложение или поръчваме храна, като щракнем два пъти върху сензорния екран. Имайки целия достъп до технологичните устройства и 24/7 достъп до интернет, в последните години дори започнахме да измерваме и негативните аспекти от дигитализацията.

Това, да не си онлайн, се превръща в по-голяма и сериозна пречка за пълноценното функциониране в съвременния свят. В същото време проучванията показват, че дори в Европа нивото на достъпност и цифрови умения са толкова различни, че понякога е трудно да си представим колко голяма е разликата между най-ниско развитите дигитално и най-напредналите.

Провеждайки проучването по проекта DIGITOL и запознавайки се със съществуващата информация, ние открихме огромна необходимост от подобрене, за да осигурим адекватни и навременни възможности за обучение на възрастните хора, които да повишат дигиталните си компетенции и медийна грамотност. Установихме, че е трудно да се намери някаква информация или инициатива за хора от възрастова група 55+ и особено 65+.

Склонни сме да възприемаме нашето откритие като предизвикателство и възможност, а не като проблем.

1. DIGITOL и важността на дигиталната грамотност – ВЪВЕДЕНИЕ

В контекста на Covid-19 значението на дигиталните компетентности и цифровата грамотност отново излезе в светлината на прожекторите. Хората останаха у дома и се сблъскаха с предизвикателствата по отношение на поддържането на работа чрез онлайн комуникационни инструменти. Но те също така бяха изправени пред предизвикателството да бъдат здрави и информирани, когато получават и оценяват информация за пандемията, която се предава чрез онлайн и офлайн медийни канали. Бързо стана ясно, че дезинформацията и така наречените „фалшиви новини“ на моменти се разпространяват по-бързо през интернет, отколкото официалната, достоверна информация. Така Covid-19 стана отличен пример за разпространението на фалшиви новини и ефектите, които може да има върху обществото.

Отвъд въпроса за фалшивите новини, кризата Covid-19 подчерта, доколко нашата дигитализирана среда все повече разчита на интернет за информиране, комуникация, пазаруване, но също така и за достъп до услуги като банкиране, теле-здравни услуги, правителствени и административни услуги и др. Въпреки че по-възрастните европейци (55+ години) все по-често използват интернет, присъствието им онлайн остава слабо в сравнение с други възрастови групи.

Въпреки че усилията за подкрепа на цифровото включване на възрастните не трябва да бъдат интензивни, ние вярваме, че предизвикателствата на днешния Интернет и бързото развитие на фалшивите новини през последното десетилетие изискват обновяване на начина за подход към цифровата грамотност.

Развиването на умения за цифрова грамотност трябва да се разшири извън придобиването на умения за работа с компютри, таблети и други умни устройства, към включването на медийна грамотност, критично мислене и умение за идентифициране на надеждна онлайн информация.

Последната необходимост придобива известност, тъй като фалшивите новини са склонни да възпрепятстват обществения дебат по теми с огромно политическо значение, като: изменението на климата, разпръснатото население, социалното включване, борбата срещу бедността, толерантността към многообразието и много други.

В този контекст DIGITOL дава принос за насърчаването на общи ценности на ЕС, като солидарност и многообразие.

Това се постига чрез разработване и предоставяне на иновативно обучение за дигитална грамотност с по-млади обучители и по-възрастни учащи. Проектът има за цел да направи Интернет достъпен и по-сигурен за всички. По този начин DIGITOL ще допринесе за борба с дискриминацията в ЕС, която включва ксенофобия, популизъм и хомофобия, като събира по-млади и възрастни хора около предизвикателството да идентифицират фалшиви новини и онлайн реч на омразата.

Този доклад е резултат от първата фаза на проекта и предоставя и анализира местния, национален и европейски контекст по отношение на дигиталната грамотност сред възрастните хора с оглед информиране и ръководство за по-нататъшното изпълнение на проекта. Като такъв той ще представи резултатите от настолно проучване за състоянието на цифровата грамотност в страните по проекта, а именно: България, Германия, Гърция и Италия. Той също така ще представи информацията, идеите и предложенията по всички аспекти, свързани с изпълнението на проекта, които бяха събрани чрез прякото ангажиране на заинтересованите страни. Тази информация беше събрана чрез онлайн проучване, интервюта с експерти и директни дискусии с групи заинтересовани страни чрез метода на фокус групата.

В тази първа глава ще бъдат въведени целите и въпросите, които са водещи в нашия анализ. Това ще бъде последвано от раздел, който ще обсъжда дефинирането на ключови понятия по отношение на цифровата грамотност и дезинформация, тъй като те ще бъдат използвани в целия доклад.

Следователно ще бъде предоставено кратко описание на методологията за събиране на данни, очертаващо методите и инструментите, които формират основата както за събиране, така и за анализ на данните, които ще бъдат представени в Глави 3, 4 и 5.

В глава 3 ще бъдат очертани основните резултати от проучването на източници, като се акцентира върху информацията относно нивото на цифровата грамотност в страните от проекта с акцент върху ситуацията, свързана с цифровата грамотност сред възрастните възрастни.

В глава 4 ще бъде представена и анализирана информацията, събрана чрез ангажиране на заинтересованите страни, докато глава 5 ще представи обобщение на основните констатации, които са от значение за проектирането и прилагането на обучението на обучители и програмата за изграждане на капацитет, и обща прогноза за значимостта на данните за проекта и след това.

1.1. Цели и въпроси, водещи нашия анализ

Изследването се ръководи и възнамерява да даде отговор на два основни изследователски въпроса.

Първият е насочен към общата ситуация и мнението както на експерти, така и на възрастни относно използването на интернет и социалните медии. Може да се изрази по следния начин:

Въпрос 1: В каква степен възрастните използват интернет и социални медии и какви биха били нуждите от обучение във връзка с аспекти като дигитална грамотност, цифрови компетенции и фалшиви новини.

Вторият има за цел да идентифицира съществуващите най-добри практики за образование на възрастни и преподаване на медийна грамотност и дигитални компетенции с оглед

използването на най-подходящите по време на изпълнението на програмата за изграждане на капацитет. Може да се изрази по следния начин:

Въпрос 2 за изследване: Кои са някои от най-добрите примери за обучителни инициативи и формати за преподаване на медийна грамотност и цифрови компетенции и до каква степен те могат да подпомогнат дизайна на DIGITOL Дигитална Академия?

Като първа стъпка към подхода към тези въпроси е важно накратко да се представят основните понятия, които са част от този анализ, т.е. цифрова грамотност, медийна грамотност, фалшиви новини и дезинформация. Те ще бъдат разгледани накратко по-долу. Следователно, методологията, използвана за събиране на данните, ще бъде описана преди да се направи анализ на основните резултати.

1.2. Основни концепции

DIGITOL предлага междупоколенчески подход за преподаване на дигитална и медийна грамотност с цел борба с „фалшивите новини“. Особено какво се разбира, когато се говори за „фалшиви новини“?

За да се осигури яснота по тези ключови концепции, по-долу ще разгледаме накратко на някои от тези ключови термини.

В последно време „фалшиви новини“ придобиха известност в публичния дебат и въздействието им върху обществото и демокрацията привлича все повече и повече внимание. В доклада на независимата група на високо ниво относно фалшивите новини и онлайн дезинформация (HLEG) (DG Connect, 2018: 10), терминът „фалшиви новини“ е описан като отнасящ се до „спектър от типове информация“. Това включва така наречените „форми с нисък риск“ като пристрастен политически дискурс и гръмки заглавия. Той обаче включва и по-високорискови практики, като например използването на злонамерени измислици, използващи автоматизирани техники за усилване, които се използват от различни участници, например за проникване в групи или за влияние и подкопаване на демократичните процеси в страните от ЕС (DG Connect, 2018: 10).

Въпреки това, според експертната група на високо ниво (HLEG), терминът е недостатъчен, тъй като не улавя сложността на дезинформацията и свързаните с нея практики като изфабрикувани или манипулирани видеоклипове, организирано тролване, целенасочена реклама и други подобни. В същото време „фалшиви новини“ са подвеждащо понятие, тъй като понякога се използват от някои политици, за да отхвърлят отразяването, с което не са съгласни. Поради тази причина групата на високо ниво избягва използването на термина „фалшиви новини“ и вместо това го заместват с термина дезинформация (DG Connect, 2018: 10).

Следователно дезинформацията се дефинира като „всички форми на невярна, неточна или подвеждаща информация, проектирана, представена и популяризирана умишлено, за да причини обществена вреда или за печалба“ (DG Connect, 2018: 10).

Въпреки че може да бъде вредно, трябва да се разграничи от други форми на незаконна реч, като клеветата или реч на омраза, които попадат в обхвата на регулаторните средства на европейското или националното законодателство (DG Connect, 2018: 11).

За целите на този доклад, както и за целите на проекта като цяло, определението за дезинформация ще бъде прието като основна оперативна концепция. Поради популярната употреба и известността на термина „фалшиви новини“ сред местните заинтересовани страни на партньорите по проекта, терминът „фалшиви новини“ ще продължи да се използва взаимозаменяемо с дезинформация, като се има предвид, че определението за дезинформация и концепцията за „фалшиви новини“ за нашата цел ще се отнася до определението, предложено от HLEG, и както е описано също в съобщението на Европейската комисия за справяне с онлайн дезинформацията (Европейска комисия 2018: 3-4), което означава „доказано невярна или подвеждаща информация, която е създадена, представена и разпространена с цел икономическа изгода или умишлена измама на обществото и може да причини обществена вреда“.

Според съобщението за справяне с онлайн дезинформацията (Европейска комисия 2018: 1) подобна дезинформация има потенциал „да разруши доверието в институциите и в цифровите и традиционните медии. Освен това може да навреди на демокрациите, като възпрепятства способността на гражданите да вземат информирани решения, като същевременно подкрепя както радикални, така и екстремистки идеи и дейности (Европейска комисия, 2018: 1). Като

такъв, той може да има сериозни последици за обществото, включително заплахи за демократичните политически процеси и дори може да изложи на риск „здравето, околната среда или сигурността на гражданите на ЕС“ (Европейска комисия, 2018: 2).

По този начин справянето с дезинформацията и разпространението на фалшиви новини е една от основните цели на DIGITOL. За да направи това, DIGITOL насърчава формирането на медийна и цифрова грамотност. Какво се разбира с тези термини и как те се отнасят към справяне с дезинформацията?

Тук отново разчитаме на определенията, предоставени от Европейската комисия.

Според политиката на Европейската комисия относно медийната грамотност: (политика за аудиовизуални и медийни услуги, 2019 г.), под медийна грамотност се разбира „способността за достъп, критично разбиране и взаимодействие с медиите“ и „дава възможност на гражданите на всички възрасти, да се ориентират в съвременната медийна среда и да вземат информирани решения“. По подобен начин Директивата за аудиовизуалните медийни услуги (2018: (59)) гласи, че медийната грамотност се отнася до уменията, знанията и разбирането, необходими на потребителите, за да използват медиите ефективно и безопасно.

След определеното на Европейската комисия за медийна грамотност (политика за аудиовизуални и медийни услуги, 2019 г.), важно е да се отбележи, че медийната грамотност се отнася до различни медии като телевизионно излъчване, радио и преса. Той също така включва различни канали за разпространение, които се експлоатират чрез традиционните медии, интернет и социалните медии. И накрая, медийната грамотност също се разбира като „инструмент, даващ възможност на гражданите да повишават своята осведоменост и подпомагат борбата с последиците от дезинформация и фалшивите новини, разпространявани чрез дигитални медии“ (политика на Комисията на ЕС по отношение на медийната грамотност (политика за аудиовизуални и медийни услуги, 2019).

Когато медийната грамотност се споменава в контекста на интернет и социалните медии, тя понякога може да съвпадне с термина Дигитална грамотност. Според Law et al. (2018: 6), дигиталната грамотност включва компетенции, които могат да бъдат наричани по различен

начин като медийна грамотност, информационна грамотност, компютърна грамотност и други подобни. В този контекст „Дигитална грамотност се разбира като „способността за достъп, управление, разбиране, интегриране, комуникация, оценка и създаване на информация безопасно и подходящо чрез цифрови технологии за заетост, достойни работни места и предприемачество“ (Закон и др. 2018: 6) ,

По този начин медийната грамотност и цифровата грамотност са взаимно свързани, тъй като се припокриват по отношение на уменията, които се отнасят до техническото използване на информационните технологии. По някакъв начин тези технически умения могат да се разглеждат като ключова компетентност за достъп, но и за взаимодействие с информация, която е достъпна в различни формати онлайн, като например социални медии или онлайн новини, чрез използването на настолни компютри, таблети и други подобни.

Припокриването на медийната грамотност и цифровата грамотност е представено изчерпателно в Европейската рамка за цифрова компетентност (Kluzer, S., Pujol Priego, L.: 2018: 16). Тази рамка определя пет широки области на компетентност за европейските граждани. Още първата област се отнася до информацията и акуратност на данните. Това включва „сърфиране, търсене и филтриране на данни, информация и цифрово съдържание“. Той включва също уменията за „анализ, сравнение и критична оценка на достоверността и надеждността на източници на данни, информация и цифрово съдържание“, както и уменията за анализ, интерпретация и критична оценка на данните, информацията и цифровото съдържание“ (Kluzer S., Pujol Priego L.: 2018: 12).

Това подчертава значението на информационната и медийната грамотност, когато говорим за използването на информационни технологии и въобще за цифрови компетенции.

Според авторите (Kluzer S., Pujol Priego L.: 2018: 12) Рамката за цифрова компетентност описва онези компетенции, които са от решаващо значение днес, когато се използват цифрови технологии по уверен, критичен, съвместен и творчески начин за постигане на целите, свързани с работата, учене, свободно време, включване и участие в нашето дигитално общество “.

В този смисъл рамката на цифровите компетенции предоставя цялостна референтна точка, която включва както медийната грамотност, така и цифровата грамотност под един и същи

чадър, подчертавайки взаимозависимостта на техническите умения за използване на информационни технологии и по-нематериалното умение за критично разбиране и взаимодействие с цифровата информационна среда.

По този начин става ясно, че както цифровата грамотност, така и медийната грамотност са ключови в борбата срещу разпространението на дезинформация и фалшиви новини. Това обаче означава, че справянето с предизвикателството за дезинформация не е въпрос само на подобряване на техническите умения за използване на ново технологично оборудване. Още повече, че става въпрос за подобряване на медийната грамотност на гражданите от всички възрастови групи, така че те да могат да се ориентират безопасно в новинарската среда, за да вземат информирани решения. В този смисъл медийната грамотност, с всичките ѝ аспекти, може да се разглежда като основната важна компетентност, която трябва да се насърчава, когато става въпрос за борбата срещу всички форми на дезинформация.

След като изясни и обсъди някои от ключовите понятия, които се използват в този доклад, в следващия раздел ще се изложи накратко методологията на събиране на данни, преди да се продължи напред с анализа на резултатите от изследванията и заключението относно препоръките за създаване и организиране на обучението на възрастни.

2. Анализ на събраната информация

За да се гарантира истинността и качеството на данните, предоставени в доклада, екипът на Дружество Знание проведе проучване в съответствие с общите препоръки на Pro Arbeit като водещ партньор.

За целите на този доклад беше проведено онлайн проучване. То имаше за цел да разгледа европейските и национални публикации и статистика, за да представи нивото на дигиталната

грамотност в страната, тенденциите и възможностите за обществото. Основните източници, които бяха от голямо значение за изследването, са следните: Публикациите на Индекса за цифрова икономика и общество (DESI) 2020 за България, Индексът на медийната грамотност 2019, публикуван от Институт за отворено общество, София, и статистически данни от Националния статистически институт на Република България. Събраната информация ни даде поглед върху развитието на цифровото общество в страната и неговия напредък в формирането на дигитална и медийна грамотност. Бяха подчертани политиките за развитие на цифрови умения и възможности за различни възрастови групи.

Данните бяха събрани в три фази: проучване чрез онлайн въпросник, интервюта и фокус групи. Различните методи позволиха задълбочено проучване на мнението на целевите групи.

- Онлайн въпросника бе предназначен да обхване респонденти от различни групи: хора на възраст над 55 години и представители на организации за обучение на възрастни, както и младежи. В България проучването беше разпространено по различни канали. Общият брой на 70 респонденти е достигнат, където 24,29% са представители на организации и 75,71% физически лица. Повече от 80% от анкетираните са жени, а над 40% от тях представляват възрастовата група на възраст над 55 години.
- Втората фаза на събиране на данни беше провеждането на пет интервюта с експерти, представляващи доставчици на обучение и особено такива, които работят с възрастни. Проведохме интервюта с представители на Националния университет за трета възраст; представители на НПО сектора, доставчици на социални услуги и доброволческа организация. Разнообразието от експертизи даде широк спектър от гледни точки и гарантира качеството на резултатите от изследванията.
- Фокус групите целяха да завършат събирането на данни. В България бяха проведени две различни фокус групи: една лице в лице, където присъстваха 10 души, и една онлайн с 12 участници. Представители на различни заинтересовани страни взеха участие и в двете фокус групи. Доброволци, обучители, възрастни, доставчици на обучение се запознаха с данните, събрани чрез онлайн проучването и споделиха мнението си за дигиталната и медийната грамотност в България, както и за потребностите и възможностите за обучение.

3. Дигитална грамотност на възрастните хора: преглед на настоящата ситуация

В този раздел представяме информация, до която имахме достъп, свързана с дигиталната грамотност, цифровите компетенции и медийната грамотност на възрастните хора в нашата страна. Много малко обаче е достъпно по темата. Повечето ресурси представят общи данни, тенденции и/или специфични особености, но много малко покриват различни възрастови групи и техните специфични нужди.

Съществени материали обаче бяха намерени в международни изследвания, документи като правителствени органи, информация за националната статистика и НПО инициативи. Най-скорошните публикации са представени в разделите по-долу.

3.1. Обща информация за дигитална грамотност и разпространение на дигитални устройства

България се нарежда на 28-о място от 28-те държави от ЕС според Индекса цифровата икономика и общество (DESI) за 2020 г. Въпреки че общият ѝ резултат се е повишил до 36.4, сега той се нарежда по-ниско от преди, въз основа на данни преди пандемията. България работи сравнително добре в свързаността, по-специално по отношение на наличност на много бързи и мобилни широколентови мрежи. България постигна значителни подобрения в електронното управление с нарастващ брой потребители и висок резултат в предоставянето на цифрови публични услуги за бизнеса.

При човешкия капитал България се е покачила с две стъпки в класацията от миналата година. Въпреки това, нивото на дигиталните умения са сред най-ниските в ЕС. Хората с основни дигитални умения представляват 29% от общото възрастно население срещу средно 58% за ЕС, докато само 11% имат умения над средното ниво (малко под една трета от средното за ЕС). По отношение на интеграцията на цифровите технологии, ефективността на България също е доста под средното ниво. Българските фирми все още не се възползват изцяло от възможностите, които предлага онлайн търговията: 7% от МСП продават онлайн (срещу средно за ЕС от 18%), 3% от всички МСП извършват трансгранични продажби, а само 2% от оборота им идва от онлайн сегмента.¹

Проучване за използването на информационните и комуникационните технологии (ИКТ) в домакинствата и от хората е част от Европейската статистическа програма и е проведено в България през 2019 г. То показва, че през 2019 г. домакинствата с деца използват по-активно глобалната мрежа тъй като 90,5% от тях са имали достъп до интернет, в сравнение със 70,0% от домакинствата без деца. През 2019 г. 24,8% от домакинствата нямат достъп до интернет у дома. Половината от тях (50,3%) считат, че не се нуждаят от него (не е полезно, не е интересно и т.н.), 41,9% са заявили, че основната причина е липсата на умения за работа с интернет, а според 24,3% оборудването е скъпо.²

В същото проучване откриваме и данни относно използването на електронно управление и електронната търговия: През последните 12 месеца 25,4% от лицата са използвали глобалната мрежа за взаимодействие с публичните и местните власти, както следва: 19,8% получена информация от уебсайтове или приложения на публичната администрация; 12,5% изтеглени официални формуляри; 10,2% са изпратили попълнени формуляри онлайн. Делът на лицата, закупили стоки или услуги за лична употреба през интернет през последните 12 месеца, е 21,7%. Най-активни в онлайн пазаруването са тези във възрастова група 25 - 34 години с относителен дял 40,4%, докато само 2,1% от лицата на възраст 65 - 74 години са пазарували онлайн. Жените са били по-активни в онлайн пазаруването от мъжете - съответно 22,7% и 20,6%.³

¹ Digital Economy and Society Index, Bulgaria (DESI) 2020, Bulgaria

² https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/ICT_hh2019_en_LDOBNRL.pdf

³ https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/ICT_hh2019_en_LDOBNRL.pdf

Интернет сигурността също е обект на проучването. Основно опасенията, свързани със сигурността, ограничават или пречат на хората да предоставят лична информация на социални или професионални мрежови услуги (10,7%), но този относителен дял намалява два пъти в сравнение с 2015 г.⁴

Настоящата криза COVID-19 оказва важно въздействие върху ключовите показатели за обществото, свързани с използването на интернет услуги от гражданите. Това не се вижда в последната официална статистика за 2019 г., както се отчита в DESI. Следователно констатациите на DESI 2020 трябва да бъдат разчетени във връзка с отегнатото търсене върху цифровата инфраструктура и услуги по време на пандемията и незабавните действия, предприети от държавите-членки. По същия начин, тъй като Европа прогресивно излиза от пандемията, възстановяването трябва да се планира, като се вземат предвид изводите от тази криза. Това означава особено внимание към показателите, важни за по-силна и устойчива цифрова трансформация и икономическо възстановяване, по-специално мрежи с много голям капацитет (VHCN) и 5G, цифрови умения, напреднали цифрови технологии за бизнеса и цифрови обществени услуги.

Министерството на образованието и науката разработи „Национален портал за дигитално образование“ и интегрира екипи за подкрепа на училищата и Национална цифрова библиотека. С финансиране от бюджета училищата могат да покрият разходите за осигуряване на домашен интернет на ученици, които нямат достъп до него, и за дистанционно обучение. България одобри допълнителни бюджетни разходи в размер на 7 милиона лева и пренасочи 20 милиона евро от Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014-2020 за закупуване на оборудване и материали. Чрез оперативните програми за съгласуваност, властите мобилизират още 495 милиона евро за мерки за облекчаване на социално-икономическите последици от пандемията. В момента образователната система се модернизира. Въпреки че реформите не отчитат напълно степента на дигиталната трансформация, има по-голям акцент върху подобряването на нивата на цифровите умения.

⁴ https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/ICT_hh2019_en_LDOBNRL.pdf

Подкрепата на правителството за обучение в STEM и ИКТ доведе до преработена училищна програма. Компютърното моделиране беше въведено в учебната програма за трети клас, започвайки през 2018-2019 учебна година. Вече има повече паралелки с ИТ профили в гимназиалното училище, като например национална програма „Образование за IT кариера“.⁵ Националната програма, наречена „Информационни и комуникационни технологии (ИКТ) в предучилищна възраст и училищното образование“ осигурява 5 624 000 евро (2019) за подобряване на качеството на електронното обучение, достъпа до ИКТ, иновативните методи на преподаване и обучението на учителите. Средствата от оперативната програма „Наука и образование за интелигентен растеж“ за изграждане на модерна, защитена образователна среда в училищата и детските градини, включително оборудване с интерактивни дъски и учебни материали по ИКТ, предоставиха 11 660 000 евро по проекта „Образование за утре“ (2019 - 2022).

Има няколко дейности, предназначени да развият дигитални умения, включващи различни заинтересовани страни.

Примерите включват частни компании, предоставящи безплатно обучение по кодиране или онлайн курс по кибер хигиена за ученици, разработен в сътрудничество с Държавната агенция за електронно управление. Българският цифров национален алианс организира дейности, насочени към повишаване на цифровите умения сред широката публика. През 2019 г. Европейската Седмица по програмиране в България организира 615 събития с около 47 000 участници.

България продължава да е на 27-о място по използване на интернет услуги с общ резултат доста под ЕС:

67% от българите използват интернет срещу 85% средно за ЕС, докато 24% никога не са го използвали - най-високото ниво на неизползване в ЕС. Българските интернет потребители използват повече видео разговори от потребителите другаде в ЕС. Те също са доста над средното за ЕС, що се отнася до дейностите в социалните мрежи (78% срещу 65%). 66% от интернет потребителите четат новини онлайн, цифра е под средното за ЕС.

⁵ Digital Economy and Society Index, Bulgaria (DESI) 2020, Bulgaria

Българските потребители на интернет имат по-малко желание да използват други онлайн услуги, особено онлайн банкиране. Макар че използването на електронно банкиране е нараснало леко, само 13% от интернет потребителите се възползват от него в сравнение със средно 66% за ЕС. Само 31% от интернет потребителите пазаруват онлайн, срещу средно за ЕС от 71%.

Министерството на транспорта, информационните технологии и съобщенията е в процес на изготвяне на документ, озаглавен „Дигитална трансформация на България за 2020-2030 г.“. Това ще покрие потенциала на дигиталната трансформация за растеж, работа и просперитет, здравеопазване, енергийна политика, равни възможности за социално участие и прозрачност на правителството. Технологичните промени, свързани с дигитализацията, включват използването на ИКТ в производството (Industry 4.0), големи данни и изкуствен интелект (AI), както и Интернет на нещата (IoT), интелигентен живот и интелигентен транспорт.

Националната програма „Дигитална България 2025“ и Пътната карта за нейното изпълнение са приети с Решение № 730 / 05-12-2019 на СМ. Програмата е продължение на Националната програма „Дигитална България 2015“, като се вземат предвид постиженията и новите европейски стратегически и програмни насоки за постигане на интелигентен, устойчив и приобщаващ дигитален растеж за периода до 2025 г., който има за цел модернизиране и широко разпространение внедряване на интелигентни ИТ решения във всички области на икономиката и социалния живот чрез създаване на среда за широко използване на информационните и комуникационните технологии, новите технологии за бизнеса и гражданите, единни стандарти и високо ниво на мрежова и информационна сигурност и оперативна съвместимост. Той определя целите, мерките и дейностите, свързани с развитието и широкото използване на ИКТ, ангажираността на различните институции в рамките на техните секторни политики.

Определени са шест ключови приоритетни области за действие за постигане на интелигентен, устойчив и приобщаващ цифров растеж в периода до 2025 г.:

- Създаване на подходящи условия за развитие и достъпност на цифрови мрежи и услуги;
- Развитие на динамична и иновативна цифрова икономика и увеличаване на потенциала ѝ за растеж;
- Повишаване на цифровите умения;

- Гарантиране на ефективни и висококачествени публични електронни услуги за бизнес гражданите и правителството;
- Насърчаване на сигурна кибер екосистема: справяне с предизвикателствата на киберсигурността;
- Интернет управление.⁶

Индексът за медийната грамотност бе създаден през 2017 г. в отговор на разпространението на фалшивите новини и феномена „пост-истина“, за да измери потенциала за устойчивост към „пост-истината“, фалшивите новини и техните последствия в редица европейски страни и да допринесе за намиране на решения..

Според ИУдекса на медийната грамотност, България заема 29 място от 35 страни по медийна грамотност. Индексът на медийната грамотност и индексът на възприемане на корупцията (CPI) 8 оценки, тъй като страните с висока оценка на медийната грамотност се възприемат като по-малко корумпирани и обратно. Страните с най-високи резултати в медийната грамотност имат най-ниско ниво на корупция, където България заема едно от най-крайните места.

Доста е показателно, че друго значение на корупция е „процес, в рамките на който дума или израз променят първоначалното си значение в такова, което да се счита за грешно или изопачено“ със синоними като фалшификация, манипулация, опорочаване, грешно представяне и др. Това добавя допълнителна перспектива към връзката между фалшивите новини и корупцията, като дезинформацията, според една дефиниция, е „умишлено изопачаване (корупция) на информационната екосистема, от което зависи модерната цивилизация“ .

Недоверието в учените е друг проблем, който си струва да се проучи, тъй като нарастващото недоверие към властите и експертите може да бъде свързано с появата на фалшиви новини и феномена „пост-истина“. България има високи нива на недоверие към учените с близо 20% -25% и в същото време ниски резултати в медийната грамотност.

Недоверието в медиите е съпътства нарастването на дезинформацията.⁷

⁶ <https://www.mtitc.government.bg/en/category/85/national-program-digital-bulgaria-2025-and-road-map-its-implementation-are-adopted-cm-decision-no73005-12-2019>

⁷ <https://osis.bg/?p=3356&lang=en>

3.2. Потребности от дигитална грамотност сред възрастните граждани

Поглеждайки отново към проучването за използването на информационни и комуникационни технологии (ИКТ) в домакинствата и от хората, откриваме числа, свързани с използването на Интернет: През 2019 г. 66,8% от лицата на възраст между 16 и 74 години използват интернет всеки ден или поне веднъж седмично у дома, на работа или на друго място и 53,9% са се възползвали от ресурсите на глобалната мрежа няколко пъти през деня. Най-активните потребители на интернет са тези с висше образование (91,7%), както и младите хора на възраст между 16 и 24 години - 90,3%. През 2019 г. една четвърт (24,5%) от хората никога не са използвали интернет. Най-предпочитаното устройство за достъп до интернет извън дома или работата е мобилният телефон (вкл. смартфон), който се използва от 63,2% от хората. Въпреки това, във възрастовата група 55 - 64 години, процентът намалява до 44, 5% за мобилни/ смарт телефони и 17,2% за лаптопи и таблети. За възрастовата група 65 - 74 години процентът на мобилни/ смарт телефони е 14%, докато едва 6,1% използват лаптопи и таблети. Делът на лицата, използвали облачни услуги, е 8,4% за възрастовата група 55 - 64 години, докато за възрастовата група 65 - 74 е 1,5%.

Данните за стоките и услугите, закупени през интернет, където можем да видим, че за последните 12 месеца 8,9% от анкетираните са отговорили положително, а във възрастовата група 65 - 74 години процентът е 2,1% за същия период от време.⁸

Като се вземат предвид резултатите от анкетите, проведени от Националния статистически институт, международни проучвания и други източници, лесно обобщаваме, че намирайки се в дъното на повечето таблици, възрастните хора в България трябва да покрият огромна пропаст в тяхната дигитална и медийна грамотност, която дава голяма свобода за различни инициативи, като се започне от предоставяне на достъп до различни свързани с интернет устройства като таблети, лаптопи, персонални компютри, предоставяне на основни курсове за цифрова

⁸ https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/ICT_hh2019_en_LDOBNRL.pdf

грамотност, кибер сигурност и всякакви други, които може да доведе до по-добро цифрово включване.

4. Подобряване на дигиталните умения на възрастните хора: национални открития

4.1. Потребности от дигитална грамотност – професионална гледна точка

Въпреки че публикациите и статистическите данни ясно подчертават необходимостта от повишаване на цифровата грамотност за всички възрастови групи, възрастните хора са много по-уязвими от социалното изключване поради липсата на цифрова грамотност и дори липсата на достъп до цифрови устройства.

Мнението на експертите, участвали в различните фази на изследването (въпросник, интервю или фокус група), се обединява в тенденцията за подобряване на дигиталната грамотност не само на хората на възраст над 55 години, но и на цялото общество като възможност за ефективно социално включване. Въпреки това, групата 55+ остава в сянката на всички усилия, насочени към подобряване на цифровите умения.

Експертите са категорични, че не могат да се дадат ясни и общи характеристики на възрастовата група и нейните потребности от обучение, тъй като тя е много разнородна по профил, интереси, ниво на образование и възможности за обучение.

Има много контрастираща разлика в нивото на дигиталната грамотност и интересите за повишаване на компетенциите на възрастовата група 55-65 и тази над 65 години. Експертите

подчертават това наблюдение като изключително важно при планирането на обучителни инициативи за възрастни.

Мнението, споделяно от експертите, попълнили онлайн въпросника, се обединява около недостатъчните умения на възрастните да използват Интернет и социални медии, с което експертите, с които интервюирахме, се съгласиха.

Най-желаните области за подобрене включват: желанието за увереност в използването на Интернет като цяло, използването на онлайн услуги (онлайн банкиране, онлайн пазаруване и онлайн публична администрация). Интервюираните професионалисти и представители на организации, участвали в онлайн проучването са съгласни, че нивото на разпознаване на фалшивите новини затруднява членовете на тази възрастова група, което също е област за подобряване.

Съдейки по отговора на въпроса, зададен в онлайн въпросника (Q53: Мисля, че хората над 55 години ще се възползват от обучение по темите ...), експертите смятат, че всяко обучение ще бъде от полза за тази група - от използването на цифрови устройства до развитието на критично мислене. Същото мнение споделят и професионалистите, участвали в интервюто.

Важен момент е тяхното мнение, че отношението на възрастните към дигиталното общество е от съществено значение за включването им в образователни инициативи и може да се разглежда като отделна тема.

По време на дискусиите във фокус групите възгледите на професионалисти (обучители и доброволци) също обхваща гореспоменатите акценти.

За тях беше много важно да подчертаят разликата в нуждите на възрастни под и над 65 години, където по-младата възрастова група, все още в трудоспособна възраст, има цифрови умения и може свободно да използва интернет, докато тези, които вече са се пенсионирали, изостават в развитието на тези умения.

Темите за обучение, очертани от професионалистите по време на дискусиите, бяха: онлайн сигурност; манипулация, критично мислене, психологически бариери за включване в дигитално общество и т.н.

Отново акцентът беше върху личното отношение към включването в дейностите за дигитално обучение.

Друг много важен извод, направен след проучването (въпросник, интервюта и фокус групи) с представители на обучаващи организации е, че сред възрастните хора концепцията за дигитална грамотност е приета като основни умения за работа с цифрови устройства и е много важно да се въведе разширеното концепция, включително медийна грамотност и критично мислене.

4.2. Предпочитания за развитие на дигитална грамотност – гледна точка на целевата група

Анализирайки събраната информация въз основа на самооценката на възрастните хора за техните дигитални умения и желанието им за самоусъвършенстване, отново забелязваме разлика в мнението и нагласите на хората във възрастовата група 55-65 години и тези над 65 години.

По време на проучването те участваха в онлайн проучването - 50 участници на възраст между 45-85 години, и 8 души във фокус групи във възрастовата група 55+.

Резултатите от онлайн въпросника показват добра самооценка от респондентите за уменията им да използват онлайн медии и цифрови устройства (от 48 анкетирани, 38 респонденти положително оценяват собствените си способности). Отговорите на въпрос 63 (Вече съм формирал необходимите ми цифрови умения) подкрепят данните по-горе с положителен резултат от 72,91%. Същата тенденция се наблюдава при проблеми, свързани с дезинформация и фалшиви новини.

Променя се положителната самооценка в отговорите на по-възрастните респонденти, когато става въпрос за страховете им от навигация в интернет, където няма недвусмислен отговор и мненията са размити между възможните отговори.

Желанието на респондентите да подобрят своите цифрови умения обхваща всички аспекти от използването на цифрови устройства до критично мислене. Единствената тема, на която няма

недвусмислен отговор, е разграничаването на фалшивите новини, където 20 от 46 анкетирани дадоха категоричен отговор (нито са съгласни, нито не са съгласни).

Мнението, изразено по време на фокус групите, подкрепя данните, събрани чрез онлайн въпросника. Емоционалните отговори, които метода на фокус групата насърчава, позволиха да се подчертаят мотиваторите за увеличаване на цифровото включване на възрастните хора. Забележки като „ако не си във Facebook, те няма“, „ако не си в интернет, ти си извън борда“ ни позволяват да потвърдим хипотезата за социална изолация при възрастни, които нямат дигитални умения. Откриха се теми като настройки за поверителност, автентичност на сайта и др.

4.3. Обучения по дигитална грамотност

Проучването по проекта показва, че няма много структурирани стратегии и програми за обучение по дигитални умения за хора на възраст над 55 години. Отговорите, събрани чрез онлайн въпросника, интервюта с експерти и дискусии във фокус групи, показват, че обучителните инициативи по темата са по-скоро частични на базата на проекти или доброволни такива, организирани от НПО или местни общности.

Основната организация, занимаваща се с образованието и подкрепата на възрастните хора, е Университетът на третата възраст (<https://nbu3age.org/>) в България. Курсовете за основни цифрови умения се организират с подкрепата на Софийския университет. Дейността на организацията зависи от подкрепата на трети организации и няма постоянна програма, в която желаещите да могат да се включат.

Дружество Знание (www.znanie-bg.org) е реализирало над 18 кратки програми за обучение за основни цифрови умения за хора на възраст 60+. За 5 години над 600 възрастни са преминали кратък курс на обучение. Обучението има за цел да формира основни умения за работа с цифрови устройства и организирано на принципа на междупоколенческото учение.

В допълнение, Дружество Знание реализира проект Silver Code (<https://www.silvercodeproject.eu/en/project.html>), който е насочен към създаването на основни умения за програмиране за хора на възраст над 55 години.

Проект на Grand Experts (<http://grandexperts-project.odl.org>) е реализиран с партньорството на фондация Лале. Проектът има за цел да даде възможност на възрастните хора със специфични знания и опит сами да разработят дигитално учебно съдържание. За да се подготвят максимално добре за работата си като дигитални автори, те ще бъдат обучени и подкрепени от мултимедийни експерти и обучители. В края на проекта всички разработени учебни материали ще бъдат публикувани на свободно достъпна платформа и ще бъдат споделяни със заинтересовани хора от цяла Европа.

Step IT Academy (<https://itstep.bg/>) организира безплатно компютърно обучение за възрастни, за да им помогне да придобият основни цифрови умения. С практическите задачи възрастните хора ще имат възможност да се научат как да изпълняват най-необходимите задачи, като например използване на интернет програми за изпращане на съобщения и извършване на повиквания, както и как да се справят с различни настройки на техния телефон и компютър.

Всички програми, достъпни за обществото са фокусирани върху развитието на основни цифрови умения. И въпреки че нуждата от медийна грамотност личи във всички мнения, изглежда, че в България не съществува такъв курс, насочен към по-възрастните.

4.4. Примери за успешни обучителни инициативи и възможност за трансформирането им за различни целеви групи: възрастни хора

Проучването показва, че единствената организация, посветена на образованието за медийна грамотност в България, е Коалицията за медийна грамотност (<https://gramoten.li/about-us/>), която обединява организации в областта на образованието, журналистиката и гражданското участие и експерти по медийна грамотност.

Коалицията е отворена за присъединяване към всички организации, които подкрепят мисията и са активни в областта на образованието. Организацията работи за пълно интегриране на медийната грамотност в образователния процес и за повишаване на медийната грамотност в обществото. Целта е да се развие критично мислене и креативност, на първо място, за децата и

младите хора в света на дигиталните медии, но и за всички останали възрастови групи в България.

Целите на организацията са следните:

- Развитие на дигиталната медийна грамотност от началото до края на образователния процес.
- Изграждане на партньорства и сътрудничество с всички организации и институции, свързани с образованието и медийната грамотност в България (министерства, неправителствени организации, медии и др.).
- Насърчаване на значението на цифровата медийна грамотност сред различни целеви групи (родители, учители, медии и широката общественост).

4.5. Специфични обучителни програми за възрастни хора с областта на дигитална грамотност

Резултатите от проучването показват, че за да се осигури успешна програма за обучение на възрастни хора в областта на дигиталната и медийната грамотност, трябва да бъдат изпълнени някои специфични условия:

- Участниците трябва да имат подготвителен обучителен модул, фокусиран върху мотивацията и борбата с предразсъдъците относно дигиталния свят.
- Взаимодействието между обучаващите и обучаваните трябва да се гради на принципа на взаимно уважение.
- Терминологията и темите трябва да бъдат съобразени с характеристиките на обучаващите се възрастни.
- Темите трябва да съответстват на интересите на учащите се
- Възможността за разделяне на групи с различни нива на знания може да доведе до по-добри резултати.
- Програмата за обучение трябва да е фокусирана върху практически задачи и учене чрез опит

5. Заключение и идеи за създаването на Академия DIGITOL

Глобализацията и дигитализацията на обществото се превръщат не в тенденция, а в реалност, която е неизбежна. „Ако не сте онлайн, не съществувате.“ - това вече не е екзотично изречение, а заключение, излязло от повечето интервюта и дискусии, които проведохме.

Една от основните констатации беше, че по-възрастните хора в България не са в светлината на радара, когато става въпрос за проучвания, свързани с използването на ИКТ. Въпреки този факт, ако изобщо се появят, те са в дъното на класациите с най-малък достъп до цифрови устройства, най-малко цифрови умения, най-малко достъп до възможности за обучение. Имаме много да направим, за да наваксаме в съвременното общество по отношение на дигитализацията на представителите на третата възраст.

Заслужава си да споменем, че има доста голяма разлика, когато говорим за възрастовата група от 55 до 64 и 65-74 години. Нивото на уменията, вида на извършваните дейности, използваните услуги понякога са повече от два пъти по-малко в последната група. И все пак, и двете групи не са достатъчно уверени, за да участват активно в дигиталния свят и да се възползват от наличните цифрови инструменти и ресурси.

Открити са много малко обучителни практики, които могат да се трансферират. Но по време на интервюта получихме ценни коментари по отношение на възможните дейности.

Подходът между поколенията е един от най-разпространените и осигурява преход на знанията между поколенията не само от гледна точка на практически умения и знания, но и за по-добро разбиране на дигиталната грамотност и дигиталния свят.

Когато говорим за дигиталните умения по отношение на основните възможности за работа с цифрови устройства, медийната грамотност, критичното мислене и уменията да се идентифицира надеждна онлайн информация, трябва да се покрие едно основно условие, а именно основните цифрови компетенции за всички възрастови групи.

ИЗТОЧНИЦИ

- Audiovisual Media Services Directive 2018: 'Directive (EU) 2018/1808 of the European Parliament and of the Council of 14 November 2018 amending Directive 2010/13/EU on the coordination of certain provisions laid down by law, regulation or administrative action in Member States concerning the provision of audiovisual media services (Audiovisual Media Services Directive) in view of changing market realities', Accessible via: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2018/1808/oj>
- Audiovisaul and Media Services Policy, 2019: 'Media Literacy', Audiovisual and Media Services Policy (Unit I.1), Accessible via: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/media-literacy>
- Digital Economy and Society Index (DESI) 2020 for Bulgaria: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/scoreboard/bulgaria>
- DG Connnect 2018: 'A multi-dimensional approach to disinformation - Report of the independent High level Group on fake news and online disinformation', Directorate-General for Communication, Networks, Content and Technology. Accessible via <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/final-report-high-level-expert-group-fake-news-and-online-disinformation>
- European Commission 2018: COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS Tackling online disinformation: a European Approach, COM/2018/236 final, Accessible via: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52018DC0236>
- Information and Communication Technologies Usage in Households and by Individuals in 2019, National Statistical Institute, Republic of Bulgaria: https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/ICT_hh2019_en_LDOBNRL.pdf
- Kluzer, S. / Pujol Priego, L. (2018): DigComp into Action -Get inspired, make it happen, in: Carretero, S. / Punie, Y. / Vuorikari, R. / Cabrera, M. / O'Keefe, W. (Eds.): JRC Science for Policy Report, EUR 29115 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg. Accessible via: https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC110624/dc_guide_may18.pdf
- Law, et al. 2018: 'A Global Framework of Reference on Digital Literacy Skills for Indicator 4.4.2', Centre for Information Technology in Education (CITE), University of Hong Kong, UNESCO Institute for Statistics, Montreal. Accessible via: <http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/ip51-global-framework-reference-digital-literacy-skills-2018-en.pdf>
- Media Literacy Index 2019, Institute of Open Society: <https://osis.bg/?p=3356&lang=en>

- National Program "Digital Bulgaria 2025", Ministry of Transport, Information Technology and Communications, Republic of Bulgaria: <https://www.mtict.government.bg/en/category/85/national-program-digital-bulgaria-2025-and-road-map-its-implementation-are-adopted-cm-decision-no73005-12-2019>

Анекс 1: Аналитични данни от онлайн въпросника

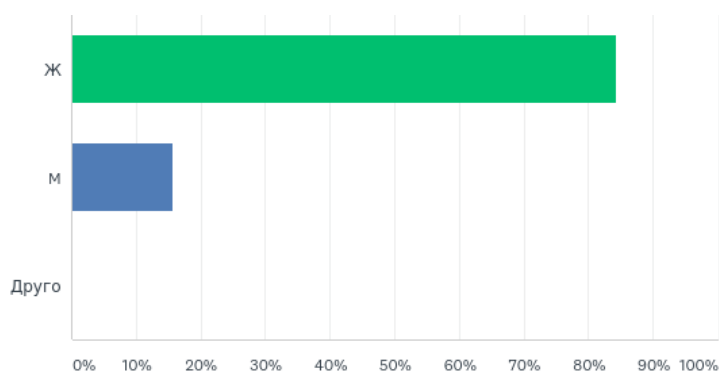
Дата на създаване на онлайн въпросника: Вторник, 24 Март 2020

Общ брой респонденти: 70

Брой на завършени въпросници: 52

Демографски данни за проучването в България

ПОЛ

ВЪЗРАСТ

ANSWER CHOICES	RESPONSES	
0-18	0.00%	0
18-25	2.86%	2
25-35	14.29%	10
35-45	11.43%	8
45-55	27.14%	19
55-65	30.00%	21
65-75	12.86%	9
75-85	1.43%	1
85-95	0.00%	0
95+	0.00%	0
TOTAL		70

ОРГАНИЗАЦИИ/ФИЗИЧЕСКИ ЛИЦА

ANSWER CHOICES	RESPONSES	
Представляващ организация	24.29%	17
Не представлявам организация	75.71%	53
TOTAL		70

Анекс 2: Списък с интервюираните лица

Име	Организация	Локация	Интернет страница
Елена Друмева	Timeheroes	София, България	https://timeheroes.org/bg/
Др. Ганчо Попов	Университет на третата възраст	София, България	https://nbu3age.org/
Стели Петева	Институт за социални услуги в общността	София, България	https://www.icss-bg.org/?lang=en
Мирослава Георгиева	Фондация Лале	София, България	https://www.tulipfoundation.net/bg/index/
Ралица Попова	Сдружение Знание	Ловеч, България	http://znanielovech.org/

Анекс 3: Списък с участниците във фокус групите

Организация	Локация	Интернет
КУТУ ООД	София, България	https://www.linkedin.com/company/kutu-ltd./
Европейска студентска мрежа	София, България	https://esnbg.org/
Заедно в час	България	https://zaednovchas.bg/
Сдружение Знание	Ловеч, България	http://znanielovech.org/
Сдружение Знание Смолян	Смолян, България	https://www.facebook.com/pages/category/Non-Governmental-Organization--NGO-/%D0%94%D1%80%D1%83%D0%B6%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE-%D0%B7%D0%B0-%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5-%D0%BD%D0%B0-%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%8F-

		https://www.icss-bg.org/?lang=en
Институт за социални услуги в общността	София, България	https://www.tulipfoundation.net/bg/index/
Фондация Лале	София, България	

Анекс 4: Анализ на фокус групата

Дата	Брой участници	% Ж/ % М	Средна възраст	Организации
19/05/2020	10	35%М65%Ж	45	КУТУ ООД, ESN, Заедно в час (мрежа на учители), доволци, обучители и хора 55+
29/05/2020	12	100% Ж	55	Сдружение Знание Смолян, Институт за социални услуги в общността, Дигитална Академия ООД, Фондация Лале, Алтернативи Интернешънал